

De Bosbeekjuffer in Maaseik, mascotte voor beheer van beken

Kobe Janssen, Wolfvijver 68, B-3680 Maaseik.

De Bosbeekjuffer is een indicator voor beken met zowel een goede waterkwaliteit (larven) als een gevarieerde oeverstructuur (adulten). Ze komt vooral voor in natuurlijke beektrajecten met een hoog zuurstofgehalte, met veel bochten en holle oevers en met weinig waterplanten. Ook het omringende landschap is meestal gevarieerd, met bosjes, hooilanden, struwelen, houtwallen en ruigten. Beschaduwde en zonnige plekken wisselen elkaar af. Schaduw zorgt ervoor dat het water koel blijft. Zonnige plekken zijn dan weer nodig voor de Bosbeekjuffer om op te warmen. Net op die plaatsen waar lichtvlekken de bosbodem en de beekoevers bereiken, bezetten de mannetjes hun territorium. Als gevolg daarvan worden ze gebruikt als rendez-vousplaats tussen beide geslachten. Tevens groeien op zonnige plaatsen meer waterplanten, waar de eitjes op afgezet worden (De Knijf, 2001). Deze verscheidenheid aan microhabitats kan ook dienen als leefgebied voor verschillende andere soorten zoals de Bruine Korenbout, de Kwabaal, Beekprik of Steenvlieg.

De Bosbeekjuffer vliegt in de periode eind mei tot begin augustus. De gemiddelde levensduur van een volwassen Bosbeekjuffer bedraagt zo'n 25 tot 30 dagen. De larvale cyclus duurt twee jaar.

Habitatverlies (door o.a. het rechtekken en ruimen van beken, het verdwijnen van het omringende structuurrijke landschap) en waterverontreiniging (door o.a. overstorten, bemes-

Foto: Joep Fourneau

ting, waardoor het zuurstofgehalte in het water daalt) zijn de belangrijkste oorzaken van het achteruitgaan en verdwijnen van de soort (Gysels, 1995). Dit was ook voor Maaseik het geval, waar de soort achteruitging.

Verwezenlijkingen

Terreinacties

Specifieke acties op het terrein werden gerealiseerd om het leefgebied van de Bosbeekjuffer te verbeteren. Zo werden enkele bestaande naalddhoutaanplanten langs de beek verwijderd. Naalddhoutaanplanten zijn zeer dicht en laten geen licht door. In een naalddhoutaanplant is er geen ondergroei en dus weinig structuur. Dit is ongeschikt leefgebied voor de adulten van de Bosbeekjuffer. Bovendien werken de dennennaalden verzuring van het water in de hand. Daarom is in de buurt van de Volmolen al het naalddhout verwijderd door de eigenaars, in samenwerking met de plaatselijke Natuurpunt afdeling (Jemp Peeters). Zo is een deel van de Bosbeek met enkele meanders lichtrijk gemaakt.

Natuurpunt (Jemp Peeters) heeft een poel aangelegd langs de Bosbeek in samenwerking met de stad Maaseik. Hierdoor zijn er meer open stukken langs de beek waar het zonlicht weer meer kans krijgt.

De stad Maaseik heeft een lijst doorgestuurd naar Infrax met alle illegale lozingen die er

momenteel nog gebeuren op de Bosbeek. Verder is Aquafin bezig met een dossier (verschillende fasen) rond optimalisatie van de collector Bosbeek (grondgebied Opglabbeek en een klein gedeelte Maaseik) die ervoor moet zorgen dat de waterkwaliteit van de Bosbeek zal verbeteren.

Communicatie

Er verscheen een artikel rond de Bosbeekjuffer in het gemeenteblad, waarin de cursus en excursie georganiseerd door het Regionaal Landschap Kempen en Maasland samen met Natuurpunt Educatie aangekondigd werd.

Monitoring

In Vlaanderen komt de Bosbeekjuffer hoofdzakelijk voor in de provincies Antwerpen en Limburg. In Maaseik is de Bosbeekjuffer vooral te vinden langs de Bosbeek. Deze beek verbindt het Kempens Plateau met de Maasvallei, en heeft nog een relatief goede waterkwaliteit en structuur. Verder zijn er ook gegevens bekend van De Brand en van Jagersborg.

De waarnemingen van de Bosbeekjuffer in Maaseik en onmiddellijke omgeving wordt getoond in figuur 1. We geven zowel de puntlocaties weer uit 2006 en 2007, de onderzochte trajecten, als het aantal één-kilometerhokken waar de Bosbeekjuffer in het verleden werd waargenomen (De Knijf *et al*, 2006). In het kader van het opstellen van het actieplan Bosbeekjuffer Maaseik (GALS) heeft Aeolus in juni 2007 een deel van de Bosbeek onderzocht. De

trajecten die toen werden onderzocht, maar waar de soort niet werd gezien, staan eveneens op figuur 1. De waarnemingen van 2006 werden door Corina Cools en Jemp Peeters van Natuurpunt ter beschikking gesteld. In 2007 stond zelfs een Natuurpunt-activiteit in het teken van de Bosbeekjuffer waarbij die dag de Bosbeek beginnende aan de Volmolen tot aan de Scoutslokalen te Opoeteren (2 km) gevolgd werd. In totaal werden er zo'n 16 individuen van de Bosbeekjuffer waargenomen. Dit wijst op een kleine populatie.

Er bestaan jammer genoeg geen systematische inventarisatiegegevens om de evolutie van het voorkomen van de soort en de grootte van de populatie in beeld te brengen. We nemen aan dat de soort vroeger algemener was en dat habitatverlies en waterverontreiniging tot een achteruitgang van de soort hebben geleid.

De aantallen Bosbeekjuffers die worden waargenomen langs de Bosbeek in Maaseik zijn te laag om te kunnen spreken van een gezonde populatie. Indien de leefomstandigheden optimaal waren, zouden de waargenomen aantallen immers veel groter zijn. Dan zou men bij een controle van het ganse traject zoals hierboven beschreven tientallen tot honderden dieren op een dag moeten kunnen waarnemen.

Kansen en knelpunten

De doelstelling van het project is te komen tot een leefbare populatie van de Bosbeekjuffer in de vallei van de Bosbeek en de Witbeek in de gemeente Maaseik. Hiertoe is er nog nood aan verschillende acties die beschreven staan in het actieplan Bosbeekjuffer (Peusens,

Foto: Freddy Janssens

Foto: Els Peusens

2008). Voor concretere informatie kan je het actieplan downloaden van de website van het Regionaal Landschap Kempen en Maasland of de provinciale website.

Hierin wordt er een doorgedreven waterzuivering voorgesteld waarbij bestaande lozingspunten prioritair dienen te worden aangepakt.

Beekruiming moet zoveel mogelijk vermeden worden zeker in natuurlijke omgeving. Als er voldoende debiet aanwezig is, is ruimen onnodig. Hiervoor is dan wel een herstel nodig van het natuurlijke regime. In stedelijke omgeving kan men best gefaseerd ruimen verspreid over verschillende jaren. Hiervoor moeten dan afspraken gemaakt worden

met de betreffende waterbeheerder.

Om de biodiversiteit langs de Bosbeek te verhogen, moeten we streven naar een diverse landschappelijke structuur geflankeerd door natte graslanden en ruigtes met struvelen die dienst kunnen doen als jachtgebieden voor de adulten. Een goede afwisseling van zonbeschenen en beschaduwde oevers is voor deze soort ideaal. In sommige delen van de Bosbeekvallei dreigen de reeds schaarse open plekken te verdwijnen. Bovendien dreigen de weinige graslanden die er zijn (waren) te veruigen en te verbossen. Er is echter nood aan een netwerk van (vooral kleine) open plekken die als stapstenen dienen voor de adulten.

Conclusies

Om de Bosbeekjuffer nieuwe kansen te geven, moet in eerste instantie de waterkwaliteit verbeterd worden (aankpakken puntlozingen), wat tot voldoende zuurstof leidt. Daarnaast moet de nodige aandacht naar het verbeteren van de landhabitat gaan. Verder is een aangepast beekbeheer nodig, met de nodige aandacht voor de soort bij het ruimen van de beek.

Hiervoor is een samenwerking tussen alle beekbeherende instanties, natuurverenigingen en de stad Maaseik belangrijk. Voorlopig zijn het vooral de terreinbeherende natuurverenigingen die de handen uit de mouwen hebben gestoken. De gemeente Maaseik is echter het best geplaatst om een overleg rond het beheer van de Bosbeek op te starten.

Maar niet enkel op het grondgebied van Maaseik moeten knelpunten aangepakt worden, ook stroomopwaarts op de grondgebieden van As en Opglabbeek moeten maatregelen getroffen worden. Als de waterkwaliteit stroomopwaarts niet goed is heeft dit natuurlijk ook een effect stroomafwaarts.

Een integraal project "Bosbeekvallei", waarbij alle actoren betrokken worden, is dus nodig. Deze actoren zijn de drie gemeenten, de natuurverenigingen, Aquafin en de beekbehe-

rende instanties zoals Afdeling Water, de provincie en de Wateringen. De gemeente Maaseik zou hier – als adoptieouder van de Bosbeekjuffer – het voortouw kunnen nemen.

Indien de Bosbeekjuffer in Maaseik kan uitgroeien tot een bronpopulatie, kunnen in de toekomst via het netwerk van waterlopen en begeleidende open plekken in de aanpalende boszones, opnieuw andere geschikte locaties in Limburg ge(her)koloniseerd worden.

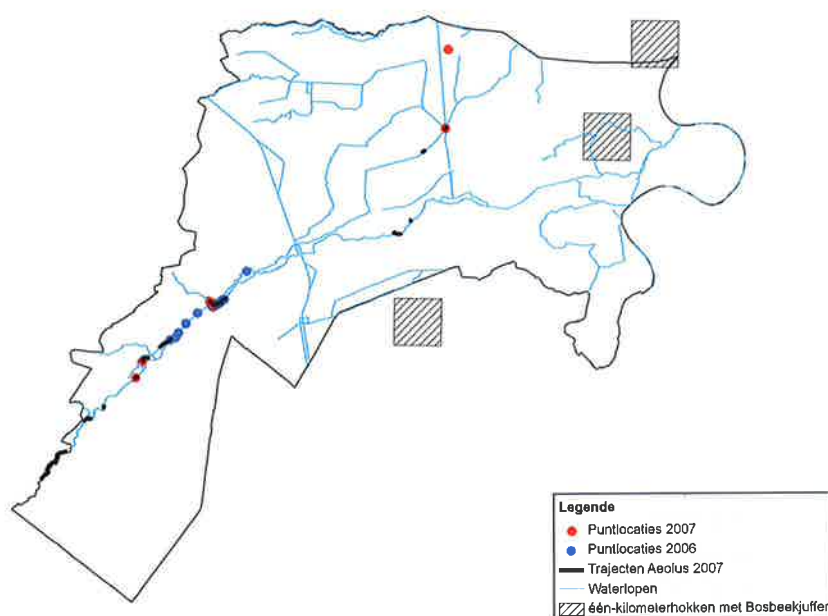
Een goede opvolging van de soort via jaarlijkse trajecttellingen zal tonen of de genomen maatregelen het gewenste effect hebben.

Referenties

- DE KNIJF, G., A. ANSELIN, P. GOFFART & M. TAILLY, 2006. De libellen (Odonata) van België: verspreiding-evolutie-habitats. Libellenwerkgroep Gomphus i.s.m. INBO, Brussel, 368 pp.
- DE KNIJF, G., 2001. Bosbeheer en biodiversiteit – bijdrage 11. Libellen en bosbeheer: graag wat meer licht en structuur in het bos. De Boskrant, 22-25.
- GYSELS, J., 1995. De status van de Bosbeekjuffer (*Calopteryx virgo*) in Vlaanderen met een overzicht van alle recente vindplaatsen (1990-1995). Gomphus 11 (3-4): 55-61.
- PEUSENS, E. (ed.), 2008. ACTIEPLAN MAASEIK, Bosbeekjuffer (Nr. 29). Een uitgave van de provincie Limburg, D/2007/5857/49, 105 pp.

Summary

The city of Maaseik adopted the beautiful demoiselle (*Calopteryx virgo*), which is found at the banks of the Bosbeek. At two locations along the Bosbeek, the area was cleared of trees, thus creating habitat for the damselfly. The city of Maaseik also drew up a list of illegal discharges in this stream. In 2006 and 2007 volunteers of Natuurpunt counted the number of beautiful demoiselles along the Bosbeek. The numbers counted suggest numbers are declining.

Figuur 1. Verspreiding van de Bosbeekjuffer in de stad Maaseik (bron: Natuurpunt Maaseik; (waarnemingen 2006); Aeolus-Arcadis (waarnemingen 2007); waarnemingen één-kilometerhokken vòòr 2006 (Libellenvereniging Vlaanderen).